

BASICS BEATRIX

ORSZÁGOS ÉS VIDÉKI MÚZEUMOK EGYHÁZI ADOMÁNYOZÓI ÉS GYŰJTEMÉNYEI

TA 19. század végi és a 20. század eleji múzeumalapítási láznak érdekes jellemzője volt, hogy elsősorban és leggyakrabban a közép- és felsőoktatási intézmények, egyletek és civil intézmények hoztak létre gyűjteményeket, alapítottak múzeumokat. Az első világháborút követően az alapjaiban átalakított múzeumi rendszer, középpontjában az Országos Magyar Gyűjteményegyetemmel, az alapításkori intézmények jelentős részének megszüntetésére törekedett, legalábbis egyfajta vegetálásra ítélte volna azokat. Erről tanúskodik Hóman Bálint 1927-es beszámoló beszéde is: „Az ú. n. Tanácsköztársaság idején tervbevett proletármúzeum gondolatának felmerülése óta lépten-nyomon találkozunk oly muzeális tervezetésekkal, melyek naiv tudatlansággal meglevő országos intézmények – elsősorban a helyszűke miatt kifosztásra legalkalmasabbnak ítélt Nemzeti Múzeum – anyagának megdézsmálásával, gyűjteményeinek megcsonkításával óhajtanának új speciális szak- vagy emlékmúzeumokat alapítani, melyekre, tárgyilagos kritikával mérve, semmi szükségünk nincs. A fővárosban és vidéken valósággal burjánznak a lokálpatrióták hiúságát izgató, de tudományos és közművelődési szempontból egyaránt meddő, jórésztben jogosulatlan egyéni ambíciókra, hiúsági momentumokra vagy legjobb esetben dilettáns elgondolásokra visszavezethető tervezetések. Sajnos előkelő intézmények, törvényhatóságok és városok jóhiszemű, de a dologhoz nem értő vezetői által felkarolva, e tervek nem egyszer komoly formában jelentkeznek. A legutóbbi két évben hat ily kísérlettel kellett leszámolnunk.”¹

¶ A felsorolt intézmények felszámolására irányuló törekvés a helyi, civil kezdeményezések jelentőségét kérdőjelezte meg, holott azokat gyakran főúri és főpapi támogatás kísérte. A világi gyűjtemények esetében gyakori volt az egyházi adományozás,

míg az egyházi gyűjteményeknél nemritkán világi eredetű donáció segítette azok létrejöttét.

¶ Az egyházi és iskolai múzeumok helyzetét a következőképpen foglalta össze ugyancsak 1927-ben Hóman Bálint: „A provinciális múzeumok sorában különálló helyet foglalnak el az egyházi hatóságok és testületek, valamint az iskolák múzeumai – aminők pl. az Esztergom Főegyházmegyei Könyvtár és Múzeum, az egri érseki lyceum muzeális gyűjteményei, a pécsi püspöki gyűjtemények, a budapesti Szent Ferenc-rendi kolostor, a debreceni, pápai, sárospataki ref. főiskolák, a győri bencés, a kalocsai jezsuita, kecskeméti, kiskunhalasi, kunszentmiklósi ref. főgimnáziumok és sok más középiskola muzeális gyűjteményei. A tangyűjteményeknek múzeummmá fejlődése egyrészt az iskolai gyűjtemény rendeltetését félreértő adományozók és tanárok magángyűjteményeinek válogatás nélkül való beolvasztására, másrészt a helyi jellegű muzeális anyag befogadására hivatott önálló intézmény hiányára vezethető vissza. Ez iskolai múzeumokban igen sok becses helyi érdekű muzeális tárgy van felhalmozva s ahol önálló múzeum nincs, ennek hivatását töltik be.” Az egyházak által fenntartott és működtetett oktatási intézmények gyűjteményei sok esetben valóban bekerültek a regionális múzeumokba.

¶ A Magyar Könyvszemle 1899. évfolyamában rövid hír jelent meg arról, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége a múzeumok és könyvtárak állapotát és múltját ismertető zsebkönyv közreadását tervezi.² Az 1897-ben felállított főfelügyelőség kiemelten fontosnak tartotta a zsebkönyv kiadását, olyannyira, hogy az évenként megjelentetni tervezett kiadványhoz összegyűjtött adatokat egy hasonló bécsi publikáció szerkesztőségének is átadta. A kötet címe *Magyar Minerva* lett, és kényelmesen használható, gyakorlati segédeszközként szolgálta a szakmai és érdeklődő közönséget a magyarországi kultúra „egy igen nevezetes részének képét” bemutatva. A teljességre való törekvés azonban óhatatlanul csak elképzelés maradt, mivel az Országos Főfelügyelőség 1695 kiküldött kérdőívéből mindössze 916 érkezett vissza, és ebből csak mintegy hétszázat használtak fel végül a kötethez.

Exc. D. Joannes Ladislavus

PYRKNER DE FELSO EOR,

Patriarcha Veneticarum, Dalmatiae Primas, &c.

S. C. R. A. A. M. A. Conventus int.

Imperij. Ord. Carnae Ferr. Eques I. Classis, &c.

RP-P-1308-3951

- ¶ A *Magyar Minerva* éves kötetei Hóman elfogult beszámolójánál sokkal objektívebb képet adtak a magyarországi múzeumok helyzetéről. Az évenkénti megjelenést azonban nem sikerült megvalósítani, a második évfolyamot 1902-ben, a harmadikat 1906-ban, a negyediket 1912-ben, az ötödiket 1915-ben tudták kiadni. A hatodik kötet jóval a háború után, 1932-ben került a közönség elé, s ezzel le is zárult a kiadvány története. A múzeumalapítási korszak csendesedésével az 1915-ös kötet a leginkább hasznos, ha szeretnénk áttekinteni, hogy az országos és regionális múzeumok vonatkozásában milyen szerepet kapott az egyházi adományozás, illetve mit jelentett ez a kialakult gyűjtemények szempontjából.
- ¶ A magyar múzeumalapítások kezdeteitől fontos tényező volt az egyházi adományozás. Ez azonban sajátos módon az esetek többségében nem jelentett egyúttal egyházi tárgyegyüttest, köszönhetően a műgyűjtő főpapság ízlésének, amely a műtárgyak tekintetében elsősorban a minőséget tartotta fontosnak. A világi adományozók révén viszont gyakran került egyházi eredetű műtárgyegyüttes a múzeumokba.
- ¶ A Magyar Nemzeti Múzeum legjelentősebb egyházi adományozója Pyrker János László (1772–1847) volt. „1836. jun. 20-án kelt nádori leirat szerint Pyrker János László egri patriarcha-érsek múzeumunknak ajándékozta nagy értékű olajfestményeit, melyeket olaszországban, mint velencei patriarcha, gyűjtött. A leirathoz volt mellékelve e műkészlet lajstroma is.”³ A 192 festményből álló gyűjteményt 1844-ben szállították Pestre, majd 1846-ban megszületett a döntés, hogy „Mát-ray Gábor a Pyrker-képtár leíró lajstromát elkészíthesse, s nyomtatásban saját költségén kiadhassa. Meg is jelent az még ezen évben 12-edréttí alakban ily czimmal „Pyrker János László egri patriarcha-érsek képtára a magyar nemzeti múzeum képcsarnokában. Ez volt a nemzeti múzeum egyes gyűjteményeiről szóló leírásoknak magyar nyelven készült első példánya”.⁴ Az első kiállított gyűjtemény első katalógusa egyfajta második múzeumalapításnak is felfogható volt, az újonnan felépült múzeumpalota az európai képtárak mintájára lett berendezve az egri érsek műgyűjteménye ajándékozásának eredményeképpen.

¶ „Ez évi (1846) mart. 19-én, a fens. nádor névnapján történt ünnepélyes megnyitása a Pyrker-képtár-nak az igazgató által a muzeum özsves tisztviselői s nagy számú vendégek jelenlétében. E gyűjtemény lön a m. n. muzeum képtárának alapja, és a hazai nyilvános képtárak legelsője, mely azután igen kedvező eredményt szült nem-csak a nagy közönség műizlésének fejlesztésére, hanem a hazai művészek szaporodására nézve is.”⁵ A kortárs leírás pontosan megfogalmazta az adományozás jelentőségét. A Pyrker-képtár festményeinek rendezésével Kiss Bálintot (1802–1868) bízták meg, aki – maga is festő lévén – fontosnak tartotta, hogy a két teremben iskolák szerint és ezen belül időrendet követve rendezze el az anyagot a korszak európai gyakorlatának megfelelően. Az első terem itáliai művészei között a legjelentősebbek is megtalálhatók, ezek a képek, összesen 92 darab, később a Szépművészeti Múzeum állandó kiállításán jelentek meg, mint például Gentile Bellini (1429–1507) Caterina Cornaro ciprusi királynőről festett híres portréja,⁶ és sok más kiemelkedő művész fontos műve. A másik terem száz festménye németalföldi, német, francia alkotók munkái mellett id. Markó Károly képeit is tartalmazta. A Pyrker-gyűjtemény két terme nem sokkal később a gyarapodások eredményeképpen további három teremmel bővült.

¶ A 20. század első évtizedére a Nemzeti Múzeum éves látogatottsága már megközelítette a félmilliót (igaz, az ingyenes látogatók nagy száma mellett elenyésző volt a fizetőké), és a kiállítások középpontjában még mindig az első tárlat, a Pyrker-képtár állt, természetesen jelentős mértékben gyarapodva, kibővülve.

¶ Az országos múzeumok közül a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményének műtárgyai, a Nemzeti, az Iparművészeti és a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeiből az utóbbi igazgatója, Petrovics Elek kezdeményezése révén kerültek egy helyre, a Szépművészetibe. Az 1957-ben alapított Magyar Nemzeti Galéria műtárgyállományába tartozott az alapítást követően a Régi Magyar Gyűjtemény is, de ténylegesen a budavári királyi palotába költözését követően került a múzeumi anyagba és rendeztek belőle állandó kiállítást.

Gentile Bellini: *Caterina Cornaro*, 1500 körül
Forrás: Wikipedia

A Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria 2012-es összevonása után változó elrendezésben tekinthető meg az anyag. A teljes gyűjtemény igen jelentős hányada egyházi eredetű; kőfaragványok, templomok egykori felszerelési tárgyai, oltárképek, egyházi szobrok, epitáfiumok.

- ¶ A Néprajzi Múzeum Egyházi Gyűjteménye 1968-ban a szokás-gyűjteményből vált önálló egységgé, az eredeti gyűjteményben a profán szokások és a gyermekjátékok anyaga maradt. Az Egyházi Gyűjtemény bővülése folyamatos volt ettől kezdve. A mintegy 15 ezer tárgyat tartalmazó és kitartóan gyarapodó kollekció legkorábbi emléke az ádámosi (Adámos, Románia) unitárius templom 16. századi festett famennyezete, amely egykor a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának termeiben, valamint az oda vezető folyosószakaszokon volt kiállítva más hasonló emlékekkel együtt.⁷ A templomi berendezési tárgyak mellett üvegeképek, szobrok, táblaképek, kolostormunkák, búcsús tárgyak (kegyszobormásolatok, szentképek, votív képek) részei a gyűjteménynek.
- ¶ A Biharvármegyei és Nagyvárad Részletes és Történelmi Egyetemes Múzeuma régiségtárának és képtárának alapját Rómer Flóris kanonok gyűjtése vetette meg. Itt helyezte el 1896-ban Schlauch Lőrinc főbíró az 1886-ban elhunyt Ipolyi Arnold váradai püspök nagybecsű gyűjteményét, mely kép-, szobor-, gobelin-, szőnyeg-, majolika-, ötvösmű, hímzés- és egyéb gyűjteményeket tartalmazott, összesen több mint kétezer tárgyat.⁸ A régiségtár, az iparművészeti gyűjtemény és a képtár állománya 1915-ben összesen több mint 12 ezer tárgy volt tizenegy teremben bemutatva.
- ¶ Ipolyi Arnoldot (1823–1886) 1886. február 18-án nevezték ki Nagyvárad tekintélyes és hatalmas jövedelmű püspöki székébe, az ország egyik vagy talán legjelentősebb egyházi méltóságába. 1867-ben Ipolyi így fogalmazta meg az egyházi műgyűjtemények felállításának szükségességét: „Ezzel, a mennyire a körülmények kívánják és engednék, öszszekötve, az egyházmegyei vagy csak főmegyei székhelyeken egyházi műgyűjtemények, úgynevezett keresztény múzeumok volnának felállíthatók. Ezek tárgyait képezhetnék a netalán ezzel összeköthető székes egyházi kincstárnak vagy sekrestyének

műbecsű régiségei; használaton kívül levő szentedények, így egyházi bútorok, ruhák, képek, szobrok a megyeszerte lévő templomokból; melyek mint netalán már régebben használaton kívül helyezettek, akár letétkép, akár adományban, akár pedig kisajátítás útján, a használatra alkalmas újabb tárgyakkal való kicserélés által, megszerezhetők volnának az egyházmegyei központi keresztény múzeumok számára. Ezen gyűjtemények akár a székesegyházi kincstárakban és sekrestyékben, vagy csak ezekkel összefüggőleg; akár más egyházi intézetekben, a megye vagy papnövelde könyvtárai s múzeumi mellett volnának azután alkalmasan felállíthatók és berendezhetők. – És míg egyrészt általok számos romlásnak indult, pusztulásnak és elvesztésnek kitett érdekes egyházi műtárgy az enyészettől megóvatnék, addig másrészt legjobb szolgálatot tennének az egyházi műarcheológia fennebb óhajtott előadásának, valamint egyaránt példányaink az illető művészek- és kézműveseknek helyes mintakul szolgálhatnának.”⁹

¶ Ipolyi az értékes képgyűjteményének egy részét már akkor felajánlotta, amikor elhagyta Pestet, hogy elfoglalja a besztercebányai püspökséget. „Már húsz év előtt midőn a budapesti központi papnevelde tágas termeiből annak folyosóra szorult képtárának zöme mely az intézet növendékei elé tárulva, ritka dús anyagul kínálkozott a műtörténeti szemléltetésre. Nem életírói után beszélek. Magam is ezen intézet növendéke voltam... Midőn a felség bizalma a fővárosból a besztercebányai püspöki székre szólította hatvan válogatott darabját ajánlá föl hazájának... a nagylelkű ajándékozó minden zaj elkerülésével, pár sor kíséretében tett le nemzete oltárára: »Gyűjteményem – így szól a kultuszminiszterhez intézett levelében – az igazgatásom alatt állott pesti központi papnövelde helyiségében lévén kiállítva – most, midőn hivatásom más rendeltetése által a fővárosból távozom, e gyűjtemény számos becsesebb darabjait nem tartottam a változás bizonytalan esélyeinek ki-teendőknél, s elhatároztam azon rég táplált szándékom s óhajom teljesítését, hogy azokat az országos képtár számára felajánlom; melynek ezen gyűjtemény mintegy kiegészítésül szolgál. Örvendve azon, hogy ez által is szerencsés lehetek

Kovács Mihály: *Ipolyi Arnold*, 1880
Forrás: Wikipedia

a hazai művelődést előmozdítani, mi életem és tanulmányaim egyik törekvése; boldognak érzem magamat, ha hazámnak tett ezen szolgálat által honfíui kötelességemet teljesíthetem.«¹⁰

- ¶ Püspöksége idején Ipolyi a külföldi és hazai útjain egyaránt mindig vásárolt valami értéket gyűjteményei számára. Egri kanonok korában jelentős jövedelem felett rendelkezett, melyet jórészt műkincsek vásárlására fordított, a legkülönbélebb tárgyakat szerezte meg. Életrajzírója megjegyezte, hogy „alig van egyházunknak liturgikus ténykedéseinél használt edénye, eszköze vagy szere, mely Ipolyi gyűjteményében néhány darabbal képviselve ne volna. Elkezdve a byzanti és kora román fészületektől, a sz. ereklyék különféle tartóin, le egész az oltár csengetyűig, ép oly gazdag sorozatot találunk Ipolyi hagyatékában, mint az egyházi öltönyök, miseruhák, infulák, főpapi ékszerű szolgáló mellkeresztek és gyűrűk, hímzett albák, superpelliciumok, pallák, corporalék és purificatóriumokból, mely utóbbiak jó részét Besztercebányán saját nőiipariskolájában készítettek. Az ötvösművek gyűjtésénél kiváló gondot fordított régi magyar emlékeink zománczos példányaira, minőket, ha eredetiben meg nem szerezhettek, sikerült másolatokban óhajtott látni mőtárgyai között.”¹¹
- ¶ Gyűjteményének legértékesebb darabjait ma az esztergomi Keresztény Múzeum és a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi. E két intézmény alapjainak lerakása lényegében az ővéhez fűződik. A végrendelete bevezető soraiban írja:
- ¶ „A Gondviselés oly viszonyok közé juttatván, hogy szükségletemet meghaladó jövedelem felett rendelkezhettem, tanulságos vagy fejlettebb műízlést eláruló nemzeti, egyházi és magán régiségekből oly gyűjteményt állíthattam össze, mely alkalmas hazánkban úgy a mőtörténeti tanulmányoknak, mint a történeti érzéknek és a művészi ízlésnek fejlesztésére. E célból már régóta, még plébános koromban és főként később, mint gazdag egri kanonok – és nem mint szegény püspök – könyvtárat és jelentékeny műgyűjteményt gyűjthettem össze, amelynek bizonyos részét, hazafias sugalattól vezérelve már mint kanonok átengedtem az Országos Képtárnak, illetve a Nemzeti Múzeum régiségtárának... Akként rendelkezem,

hogy gyűjteményem az Esztergomban, vagy Budapesten külön örrel megalapítandó Keresztény Múzeum alkatrészét képezze.”¹²

- ¶ A *Magyar Minerva* kötetében számon tartott múzeumok közül a vármegyeiek voltak a legjelentősebbek a gyűjtési területük és gyűjteményeik mérete, jelentősége szempontjából. Ma már egy részük más ország területén található, de működésük alapításuk óta folyamatos. Esetükben is gyakori volt az egyházi személyiség által történő alapítás, amihez nemritkán egyházi gyűjtemény felajánlása társult.
- ¶ A szekszárdi Tolnavármegyei Múzeum alapját Tolna vármegye 1895. március 29-én tartott közgyűlésén vetették meg, ekkor Wosinsky Mór esperes-plébános bejelentette, hogy a saját és gróf Apponyi Sándor gyűjteményeit alapítvány formájában felajánlják a vármegyének egy múzeum létesítése céljából. A vármegye a múzeum első felszerelésére ezer koronát szavazott meg. A tárgyakat ideiglenesen a főgimnázium akkor még fel nem használt hét termében helyezték el (ez szinte általános volt a frissen létrehozott múzeumok esetében, hogy egy-egy, többnyire középszintű oktatási intézmény lett a gyűjteményi anyag első őrző, sőt bemutatóhelye), és 1898. június 4-én a termeket ünnepélyesen nyitották meg a közönség számára, ahol 1901. augusztusig voltak a tárgyak elhelyezve – ezt követően indult el az új múzeumpalota építése. Ez esetben tehát az egyik alapító, egyházi személyiség nem csupán egyházi tárgyakból álló gyűjteménye lett részlegesen a múzeum alapja.¹³
- ¶ Az 1907-ben a bártfai régi városháza épületében megnyílt Sárosvármegyei Múzeum Képzőművészeti Osztályának anyagát jórészt „középkori templomi szobrok és festmények”, vagyis egyházi emlékek alkották.¹⁴
- ¶ Szombathelyen a Vasvármegyei Kultúregyesület múzeuma 1899 októberében alakult meg, a következő év februárjában birtokába vette a 28 évi fennállás után megszüntetett Vasmegeyei Régészeti Egylet régiségtárát, októberben pedig megkapta a városi közkönyvtár összes könyvét. Nép- és természetrajzi gyűjteménye, továbbá képtára és iparművészeti gyűjteménye volt ekkor. Önálló múzeumi épületének emelésére az állam 40 ezer korona rendkívüli segílyt biztosított az egyesületnek.

Wosinsky Mór fényképe, 1908
Forrás: Wikipedia

kiállításon is megtekinthetők voltak azok az egyházi tárgyak, amelyek önálló gyűjteményt nem alkottak ugyan, de a régiségtár fontos emlékei voltak.

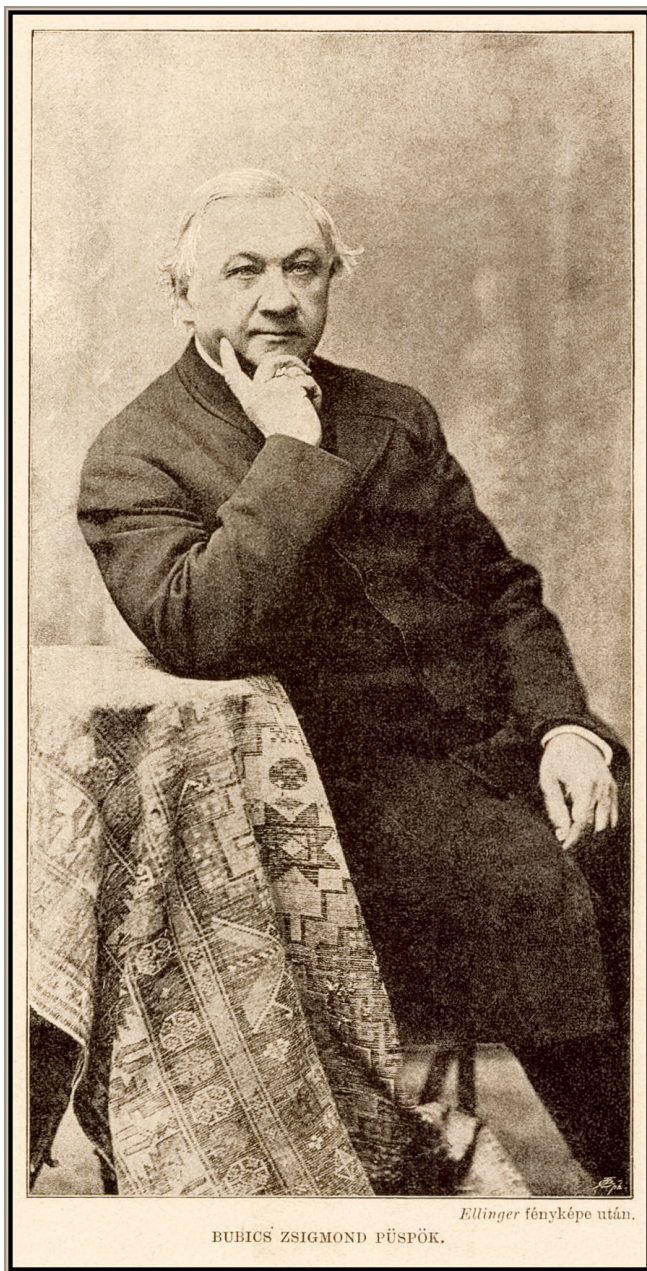
- ¶ Később két jelentős egyházi gyűjteménnyel bővült a történeti anyag. Az egyik a megyaszói református templom 1902-es átépítéséhez köthető: az 1735-ben festett mennyezetdeszkák és a még korábbi, 1703-ban készült szószék került a múzeumi gyűjteménybe Szendrei János, Miskolc történetírója kezdeményezésére. 2017-ben időszaki kiállításon láthatta ezeket a közönség. A két világháború között állandó kiállításon már szerepeltek a berendezés legfontosabb darabjai, a szószék és szószékkorona, illetve néhány karzatdeszka. A tárgye gyűttes részei 2005-ben a szerencsi várban, a Zempléni Múzeumban is láthatók voltak. A 2017-es tárlaton először jelent meg a teljes anyag a reformáció éve alkalmából. Ugyancsak 1902-ben az avasi református egyház is múzeumi felajánlásról döntött.²⁷
- ¶ A múzeum második világháború előtti utolsó részletes jelentése 1938 februárjában kelt, ebben említés történt a legfrissebb gyarapodásokról is: „...ásatásaik középpontjában ebben az esztendőben is a muhi csatatér és maga a település állt. Ezenfelül számos magán- és egyházi gyűjtemény feltérképezését is végezték, templomi kegytárgyakat vettek számba és fényképeztek le...”²⁸
- ¶ Az 1945 utáni vásárlások egyik legjelentősebb példája az egri Dobó István Vármúzeum 1984-es vásárlása, amelynek eredményeképpen Szilárdfy Zoltán címzetes esperes-művészet-történész szakrális kisgrafikai gyűjteménye került a múzeumba.
- ¶ Végül néhány konkrét példa az egyházi gyűjteményi anyag múzeumba kerülésének igen változatos módjaira és lehetőségeire az egykor kétszeresen is adományozott Veszprémvármegyei Múzeum anyagából válogatva. A mai gyűjtemény egyes tárgyainak provenienciája jól illusztrálja az egyházi adományozások és szerzeményezések történetét.
- ¶ Az 1695-ben Stephan Krautner által készített aranyozott ezüst kehely a zirci ciszterci apátságból került a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumba.²⁹ Leltári száma alapján ez 1953-ban

A múzeumi palota 1908. október 11-én nyílt meg. Az 1872-ben létrejött Régiségtár anyaga a szombathelyi püspökség és Bitnicz Lajos volt káptalani nagyprépost birtokában levő gyűjteményen alapult, tehát egyházi adományozású, de nem elsősorban egyházi tárgyakat tartalmazó kollekció volt.¹⁵

- ¶ Veszprémben az 1902-ben alapított vármegyei múzeum ott-hona kezdetben a vármegyeháza volt. Báró Hornig Károly veszprémi püspök kétezer koronát adományozott a múzeum céljaira, és annak öt osztálya közül a könyvtár anyaga is az ő adománya volt. Pénz és gyűjtemény együttes adományozása viszonylag ritka volt a vidéki múzeumok történetében.¹⁶
- ¶ A vármegyei múzeumok mellett a városi múzeumok alapításakor is jelentős volt az egyházi adományozás. A szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum esetében is így volt ez: Somogyi Károly esztergomi apátkanonok 43 701 kötetből álló könyvtárát 1880. április 26-án kelt levelében Szeged város közönségének adományul felajánlotta, s ezt a közgyűlés el is fogadta. Ünnepélyes megnyitóját 1883. október 16-án tartották I. Ferenc József részvételével. 1896-ban a város a millennium alkalmából „fényes palotát” emelt a könyvtár és a városi múzeum elhelyezésére, mely 1897 november 3-án nyílt meg.¹⁷
- ¶ Az 1889-ben alapított besztercebányai Városi Múzeum régiségtárának és iparművészeti gyűjteményének adományozói Radnai Farkas megyés püspök, a római katolikus káptalan és az ágostai hitvallású egyház voltak.¹⁸ A Segesvári Városi Múzeum 1896-ban szintén evangélikus egyházi gyűjteményből jött létre.¹⁹ Az 1909-ben alapított debreceni városi múzeum szépművészeti tára „képtárának zömét Löfkovits Arthurnak Császka György kalocsai érsek hagyatékából vásárolt letétje alkotta”.²⁰ Az 1871–72-ben létrehozott kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum régiségtára és iparművészeti gyűjteménye Bubics Zsigmond, Fischer-Colbrie Ágoston és Párvy Sándor püspökök nagyobb adományaiból jött létre. Bubics püspök a képzőművészeti anyagot is jelentősen gyarapította.²¹ A nagybecskereki régiséggyűjtemény Simon Antal újvidéki plébános ajándékaként jött létre 1858-ban.²² Az 1868-ban alapított Pozsonyi Városi Múzeum számára Heiler Károly címzetes püspök ajándékozott értékes egyházi régiségeket.²³

Pollák Zsigmond: Hornig Károly, 1888
Foorás: Wikipedia

Ellinger Ede: Bubits Zsigmond, 1887
Forrás: Wikipedia

A tiszafüredi Múzeum és Könyvtáregyletet 1877-ben alapította Tariczky Endre plébános. Kezdetben csak régészeti egyesület volt, 1896-ban lett múzeum- és könyvtáregylet. Gyűjteményei néhány évig ideiglenesen a református iskola egyik termében voltak elhelyezve. 1894-ben Tiszafüred képviselőtestülete az új városházában két szobát engedett át, és háromszáz korona évi segélyt szavazott meg a társulatnak. A társulat gyűjteményeit 1898-ban az Országos Főfelügyelőség ellenőrzése alá helyezte. A régészeti kollekció teljes egészében a plébános adománya volt.²⁴

- ¶ A 20. századi múzeumalapítások egyházi donációit a második világháború után felváltotta a szakmai gyűjtés, esetleg vásárlás formájában – emellett jóval kisebb mértékű és jelentőségű volt az adományozás. Az egyházi anyagok többsége általában az iparművészeti gyűjteményekbe került, ha nem volt ilyen, akkor a régészeti vagy képzőművészeti kollekció anyagában kaptak helyet ezek a tárgyak.
- ¶ Az esztergomi Balassa Bálint Múzeum, amely ma a Magyar Nemzeti Múzeum tagintézménye, iparművészeti gyűjteményének alapját, amely jelenleg 1100 darab tárgyból áll, a múzeum régi, főleg esztergomi eredetű, egyházi tárgyi emlékei alkotják: ötvöstárgyak, gyertyatartók, templomi szobrok kiegészítő tartozékai, egyébek között.
- ¶ A felsőoktatási intézmények középiskolák (gimnázium, szakiskola) gyűjteményei is az esetek többségében egyházi adományozás révén jöttek létre, ennek persze fő oka az volt, hogy az intézmények fenntartói a különböző egyházak voltak. Sajátos eset volt a csurgói református főgimnázium gyűjteménye, amely számára püspök, lelkész, rabbi egyaránt adományozott.²⁵
- ¶ Az 1899-ben megalakult Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum-Egyesület alapította a Borsod-Miskolczi Múzeumot, amely létrejöttékor Borsod vármegye és Miskolc város közös tulajdona volt. Gyűjteményei a város által fenntartott régi református főgimnáziumi épületben nyertek elhelyezést, 1902 októberétől látogathatta őket a közönség. Évi öt-hatezer látogatója volt a múzeumnak, ami a 20. század első évtizedében jelentős szám volt egy vidéki múzeum esetében.²⁶ Az első

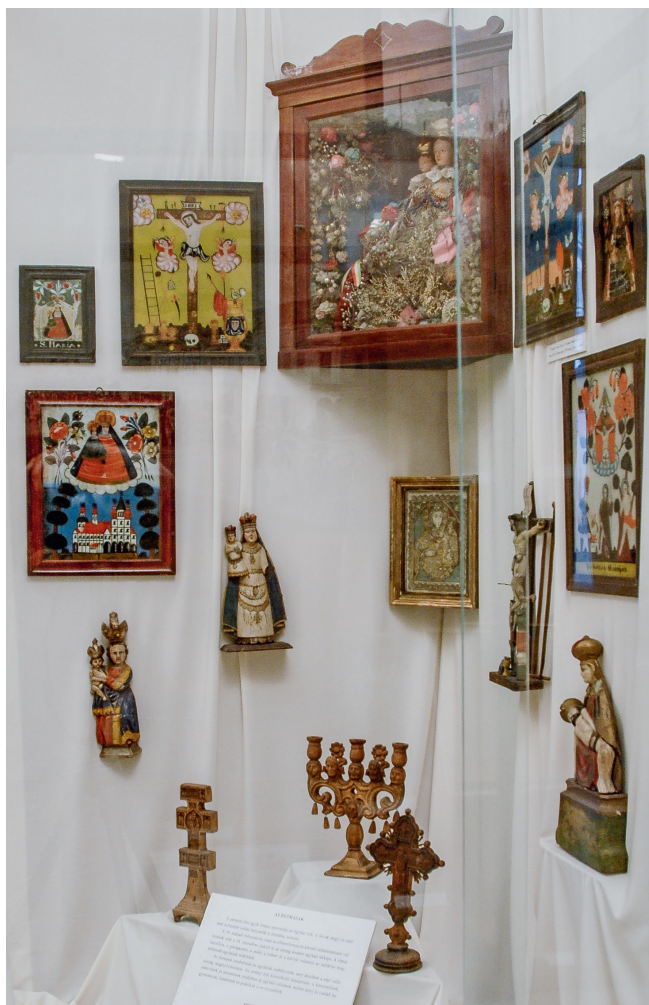
történhetett (talán a szerzetesek eltávolítását követően?), ugyanakkor a bekerülés körülményeiről azt olvashatjuk, hogy „feltárás révén múzeumba került egyházi tárgy”. A bronz, hegyikristály körmeneti kereszt Balatonfüred „egyik középkori templomában feltárt sírból származik”, leltári száma alapján 1972-ben került a gyűjteménybe, egy ténylegesen régészeti ásatás eredményeképpen.³⁰ A bukovinai Rohocna templomából származó úgynevezett csokolókeresztet Szirbek Sándor volt veszprémi piarista diák hozta haza a háborúból és ajándékozta korábbi tanárának, Laczkó Dezső piarista szerzetesnek, a Veszprémvármegyei Múzeum akkori igazgatójának.³¹ Csikász Imre (1884–1914) veszprémi születésű szobrászművész ülő szerzetest ábrázoló mázazott gipszszobrát az őt müncheni és brüsszeli akadémiai tanulmányaiban anyagilag támogató Hornig Károly veszprémi püspök számára ajándékozta, és leltári száma szerint 1959-ben került a múzeumba.³² A Szent Borbálát ábrázoló ereklyetartó zárdamunka selyemre hímezett, keretezett képének keletkezési ideje a 18. század második fele, 1966-ban került a múzeumba mint az egyházi tárgyak csoportjának egy különleges példája.³³

¶ Az egykor vármegyei, ma Laczkó Dezsőről elnevezett, megyei hatókörű városi múzeum iparművészeti gyűjteményének e néhány emléke jól illusztrálja, hogy az egyházi tárgyak múzeumi gyűjtése azok alapításától kezdve lényegében folyamatosan történt, s ezt még a politikai változások sem tudták érdemben befolyásolni.

Jegyzetek

- [1] Beszámoló beszéd. Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsának 1927. évi január hó 8-án a Magyar Tudományos Akadémiában tartott teljes ülésén elmondotta dr. Hóman Bálint egyet. Ny. R. Tanár, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. In: Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem kiadványai, IV. füzet 4.
- [2] *Magyar Könyvszemle*, 1899, 205.
- [3] Mátray Gábor: *A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai, különös tekintettel a közelebb lefolyt huszonöt évre*. Pest 1868, 36.

- [4] Mátray, i. m. 48.
- [5] Mátray, i. m. 49.
- [6] Olaj, fa, 63×49 cm, 1500 körül, ltsz.: 101.
- [7] Kiss Margit: Famennyezetek, templomberendezések közgyűjteményekben, *Néprajzi Értesítő*, 2015/4., 9–18.
- [8] *Magyar Minerva*. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve, V. kötet, 1912–13. Athenaeum, Budapest 1915. 446.
- [9] Cséfalvay Pál: Ipolyi Arnold a műgyűjtő. In: *Ipolyi Arnold emlékkönyv*, 1986. Szerk.: Cséfalvay Pál-Ugrin Emese, 95-115.
- [10] Czobor Béla: *Ipolyi Arnold emlékezete*; Franklin, Budapest 1889.
- [11] Czobor Béla i. m. 47.
- [12] Lakatos-Balla Attila: *Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon*. Miscellanea Historica Varadinensia III. Varadinum Script Kiadó, Nagyvárad 2012.
- [13] *Magyar Minerva* 1915, 601.
- [14] *Magyar Minerva* 1915, 25.
- [15] *Magyar Minerva* 1915, 621.
- [16] *Magyar Minerva* 1915, 675.
- [17] *Magyar Minerva* 1915, 577.
- [18] *Magyar Minerva* 1915, 37.
- [19] *Magyar Minerva* 1915, 524.
- [20] *Magyar Minerva* 1915, 177.
- [21] *Magyar Minerva* 1915, 287.
- [22] *Magyar Minerva* 1915, 413.
- [23] *Magyar Minerva* 1915, 495.
- [24] *Magyar Minerva* 1915, 644.
- [25] *Magyar Minerva* 1915, 29.
- [26] *Magyar Minerva* 1915, 400.
- [27] Voit Krisztina: *Adalékok a miskolci Herman Ottó Múzeum első évtizedeinek történetéhez. 1274–1288.*, <https://termeszetvedelem.hu/uploads/2021/05>
- [28] Voit Krisztina i. m. 1287.
- [29] <https://hu.museum-digital.org/object/973767>.
- [30] <https://hu.museum-digital.org/object/973613>.
- [31] <https://hu.museum-digital.org/object/973519>.
- [32] <https://hu.museum-digital.org/object/973429>.
- [33] <https://hu.museum-digital.org/object/973409>.

A magyar nép hagyományos kultúrája – állandó kiállítás, 2. terem
Sarnyai Krisztina felvétele, 2006-2007